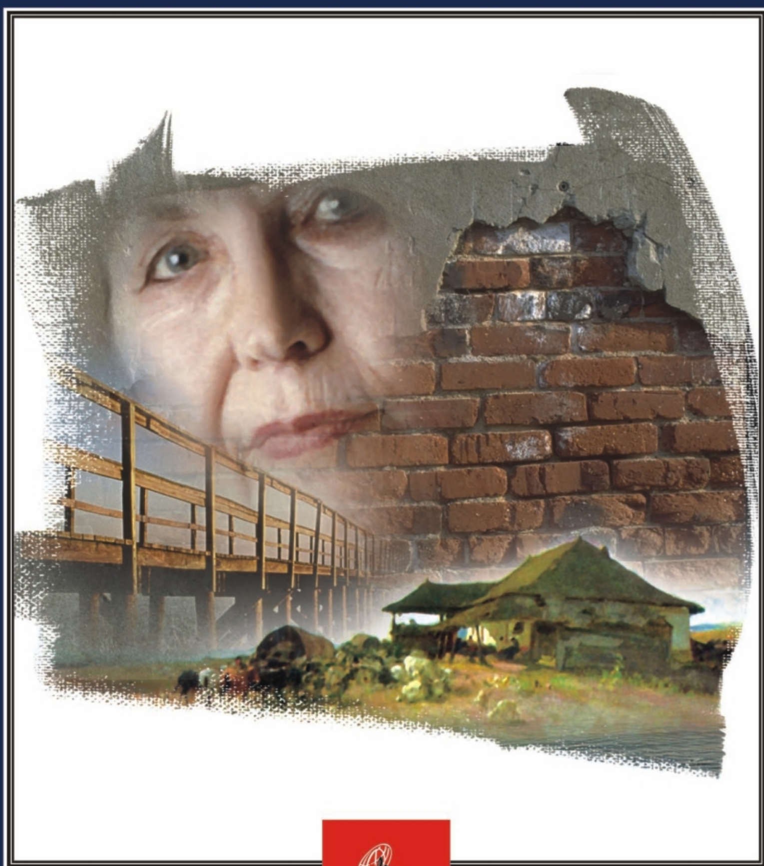
biblioteca școlarului

IOAN SLAVICI

MARA

Litera
INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

Ioan
SLAVICI

MARA

INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

Slavici a intuit prea bine şi rotaţia caracterului într-o familie, fenomen mai însemnat şi mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau faţă în faţă tinerii cu nouă mentalitate şi bătrânii înţepeniţi de prejudecăţi, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleaşi idei preconcepute ca şi bătrânii şi suferinţa lor vine din călcarea lor. Iar viţiile părinţilor răsar reîmprospătate la copii. Naţl e posac, leneş, chinuit de cazuri de conştiinţă, brutal şi delicat ca şi tatăl său, iar Persida aşezată în fruntea unei cârciume devine prin instinct avară, autoritară şi plină de orgoliu familial.

Însuşirea esenţială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet şi un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propăşiţi sufleteşte, în stare de nuanţe şi de introspecţii, deşi nerupţi încă din hieratica etnografică. Jumătate de roman notează încet, răbdător, aprinderea, propagarea şi izbucnirea iubirii la o fată conştientă prin frumuseţe de farmecele ei, întâi provocatoare şi nehotărâtă, apoi stăpânită şi în stare de orice jertfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptăţeşte cu mila şi devine la sfârşit jăratic mistuitor. Mara ştie puterea lui de neînvins. Respingând ideea însoţirii cu Naţl, nu învinovăţeşte pe fată şi nici n-o sfătuieşte să se învingă:

„ — Nu, fata mea, zise Mara liniştită. Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi; te-apucă — aşa din senin — câteodată ceva, şi te miri la ce te duce. Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ţi-e scris, are neapărat să ţi se întâmple: voinţa lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.“

Aşadar, dragostea e văzută ca un destin, şi autorul, scutit de a o mai motiva, o descrie doar. Treapta cea mai de sus a ei este, faţă de un bărbat sfios şi fără voinţă, dezvăluirea femeii înseşi în care patima se amestecă cu milă maternă:

„ — Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? (Naţl bătuse pe tată-său.) Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul în care vorbea ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire şi uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire...

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniştită hotărâre, n-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise, şi-i apucă mâna şi se alipi de el şi-şi trecu gingaş braţul peste gâtul lui.“

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuţit şi dramatic. Când însă năzuieşte a da eroilor fineţi sufleteşti de oraş, complicaţii culturale, tonul apare cu desăvârşire fals şi didactic.

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, *Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1941, p. 452—453.*

Preocupat de problema etică şi educativă, Slavici fixează nu numai tipul unui scriitor, cum Ardealul a produs mai mulţi de la el încoace, dar şi un tip social mai general, în care s-a recunoscut multă vreme sănătatea sufletească a regiunii. În amintirile sale, scriitorul şi-a destăinuit crezul moral, făcut din cumpătare şi spirit al dreptăţii şi adevărului, lămurind în acelaşi timp izvoarele îndrumărilor sale, între care se disting în chip destul de curios socialismul lui Louis Blanc alături de vechile norme ale înţelepciunii chineze: „Dându-mi silinţa să potrivesc, scrie Slavici, propriul meu fel de a fi cu cele zise de Lorenz Stein şi cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuinţele omeneşti, m-am pătruns pentru întreaga mea viaţă de rostul nu numai economic, ci totodată şi moral al îndrumării de a mă mulţumi cu puţin. Nu numai trebuinţele prea multe şi prea mari sunt nesecat izvor de rele îndemnuri, dar şi dacă obârşia sărăciei sunt trebuinţele nemăsurate, e mare bogăţie să te mulţumeşti cu puţin şi în acelaşi timp, mulţumindu-te cu puţin, laşi prisosul pentru alţii... Vorbind apoi undeva despre înţelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce au trăit pe faţa pământului.

Mă simţeam mereu îndemnat a mă dumeri de ce anume Schopenhauer a zis aceasta şi am citit cu multă râvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viaţa lui Confucius şi despre îndrumările date de dânsul. Acestea mi s-au părut şi mi se par şi acum atât de înţelepte, încât

mă simt mulţumit de mine însumi şi-mi fac mustrări când se-ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut de la cele mai însemnate dintre ele. Tot ţinând seama de aceste, sunt deci nevoit a judeca şi când e vorba de fapte săvârşite de alţii. Acestea sunt mai ales patru: iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna-credinţă şi mai ales sinceritatea, fără de care şi cele mai frumoase fapte sunt făţărnicie vrednică de dispreţ." Confesiunea aceasta urma, la data în care este făcută, să scuze sau cel puţin să explice îndărătnicia scriitorului pe căi atât de rău văzute. Linia sa a fost aceea a statorniciei, pentru a nu spune a rigidităţii. Totuşi în natura sa există şi un spirit de obedienţă, de care pare a fi conştient şi pe care îl învederează singur încă din epoca sa de şcolar la Timişoara, unde atitudinea lui dădea impresia unui prea accentuat conformism (cf. Lumea prin care am trecut*, extras, pag. 42). Împrejurarea n-ar avea atâta importanţă dacă ea n-ar explica felul de a fi al eroilor săi mai populari, un* Popa Tanda*, un* Budulea taichii*, în care revine însuşi tipul moral al scriitorului. Slavici avea însă şi simţul elementarului, în figuri ca Lică Sămădăul din* Moara cu noroc*, căpetenie haiducească a porcarilor din pusta arădană, primul dintr-o serie reprezentată şi mai târziu (de pildă, de Sandu-Aldea, care regăseşte pe întinderile Bărăganului acelaşi om), amestec de pasiune şi disimulare, natură în fond complicată, cum se întâlnesc atâtea în mediile primitive. Din acelaşi şir de oameni face oarecum parte şi Mara, din romanul cu acelaşi titlu (apărut în editura Luceafărul, la Budapesta, în 1906), precupeaţă bănăţeancă, văduvă întreprinzătoare, dominând cu străşnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfăţişează un conflict de rase şi credinţe, într-un mediu de convieţuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziţie epică sobră,* Mara *este primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăseşte însă mediul rural al locurilor unde se născuse şi copilărise, creaţia sa devine artificială, ca în* Cel din urmă armaş*, 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din vechiul regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevărate şi în împrejurări istorice.*

Tudor VIANU, I. Slavici*, în: Şerban Cloculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu,* Istoria literaturii române moderne*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, reluată de Editura didactică şi pedagogică, 1971, p. 267—268.*

Mara este văduva unui cârpaci sau cizmar, care a lăsat-o cu o casă şi doi copii mici: Persida şi Trică. Femeia e energică, voluntară şi ştie să ducă pe umerii ei voinici, mai bine chiar decât răposatul, îndatoririle ei. Ea îşi internează fata la o mănăstire de călugăriţe catolice de la Lipova, iar pe băiat îl bagă ucenic la un cojocar sârb din Arad. Ea însăşi e precupeaţă ambulantă, cumpărând şi vânzând de toate, în târgurile de la Radna, Lipova şi Arad. Se mai face şi podăriţă, închiriind un pod de peste Mureş, şi întreprinde tot felul de negoţuri.

Idealul ei este să-şi căpătuiască copiii; ea păstrează cu grijă într-o lădiţă trei ciorapi de lână. Într-unul strânge creiţari pentru fată, în altul pentru băiat şi în al treilea pentru casă. Am totuşi o îndoială în ceea ce priveşte personalitatea dominantă a acestei cărţi. Dacă privim caracterul în funcţie de voinţă, de personalitate energică, fireşte, eroina titulară a volumului ar fi şi personajul principal. Cred însă că structura acestui personaj dintr-o bucată nu este atât de interesantă ca psihologia Persidei şi, paralel cu psihologia ei, aceea a tânărului măcelar Hubernaţl, iubitul şi mai târziu soţul ei.

Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin „coup de foudre“, adică instantaneu, cu puterea unei fatalităţi. Tribulaţiile acestei iubiri, până ce tinerii se căsătoresc în taină în faţa unui preot ortodox, iar pe urmă şi variaţiile de temperatură ale acestei căsătorii, în care cel mai slab şi nestatornic este Hubernaţl, în timp ce Persida este fiica vrednică a mamei sale, voluntară şi hotărâtă; iar când bărbatul ei, după ce îşi vede visul cu ochii, îşi tempereazǎ iubirea şi îşi nesocoteşte îndatoririle, ea ţine o măcelărie la Viena şi apoi o cârciumă prin părţile Aradului. Aşadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deşi consacrată prin taina căsătoriei religioase, nelegiuită pentru că nici unul din tineri nu primeşte binecuvântarea părinţilor săi. În ochii unui tradiţionalist ca Slavici, lipsa acestui element fundamental atrage şubrezenia oricărei căsătorii. El o spune chiar în termenii proprii: „Fără de binecuvântarea părinţilor nu este cu putinţă fericirea casnică“. Aceasta este una din moralităţile romanului.

Şerban CIOCULESCU, Curs de istoria literaturii moderne. Literatura militantă. *Partea a II-a, Iaşi, 1947, p. 47.*

Nu de puţine ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de o exagerare, ci de o denaturare flagrantă

a personajului. În realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. Iat-o făcând socoteala muncii zilnice: „Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viaţa. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului şi aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrâneţe şi pentru înmormântare, altul pentru Persida şi al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să nu pună fie şi măcar numai câte un creiţar în fiecare din cei trei ciorapi." Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, şi aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viaţă, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerşetoare, într-o alcătuire socială în care toţi se zbat cu desperare ca să-şi câştige existenţa. Dintr-o experienţă care nu era numai a sa, ci a generaţiilor ce o precedaseră, Mara ştie că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre", căci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ţi viitor, atunci altcineva cu atât mai puţin. Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacţie de apărare la un mod de viaţă, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ţinut seama s-ar fi pierdut. Acest spirit de prevedere, de chibzuinţă o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru că un echilibru desăvârşit, în condiţiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social şi moral în care-şi mişca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate şi convenţionalism. Aşa cum este, Mara e desăvârşită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei. Ceea ce constată şi G. Călinescu: „Proporţia aceea de zgârcenie şi afecţiune materială, de hotărâre bărbătească şi de sentiment al slăbiciunii femeieşti e făcută cu o artă desăvârşită."

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacităţi sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viaţa ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă şi neajutorată. Cu firea ei aprigă şi stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înţeles, desigur, în contextul acelei mentalităţi, precupeaţa din Radna ia o sfântă hotărâre de a sfida pe cei avuţi, depăşindu-i prin avuţie. Alt mijloc de a-şi răzbuna

umilinţa ea nu înţelege şi nici nu-i putem cere să fi înţeles, întrucât Mara e produsul tipic al propriei societăţi. La jignirea adusă de Bocioacă, care l-a respins pe Trică de la ucenicie, mama îl încurajează şi se aprinde: „Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă îngrijită, căci am eu să te dau la o altă şcoală, mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău şi ca mama ta, ci să stea ei şi copiii lor în faţa ta cum stăm noi acum în faţa lor“. Creând o situaţie materială ridicată copiilor, Mara înţelege să răzbune umilinţele suportate de ea. Vitregiile soartei, suferinţele, în capitalism, nu pot să fie ameliorate decât prin avere, alte soluţii nu există. Eroina înţelege foarte bine acest adevăr şi desfăşoară o admirabilă putere de muncă, voinţă şi inteligenţă, pentru a amortiza, în acest fel, loviturile soartei. În apriga luptă a vieţii, Mara este un erou care a obţinut victoria pentru că şi-a cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleaşi arme.

P. MARCEA, I. Slavici*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965, p. 342—343.*

În cele mai importante nuvele, ca şi mai târziu în romanul Mara*, Slavici se dovedeşte fidel metodei sale de creaţie realistă oglindind viaţa societăţii transilvănene pe care o cunoaşte îndeaproape, transmiţând nealterată nota specifică vieţii satului de peste munţi într-un anumit moment istoric. De aici izvorăşte spiritul popular care pulsează puternic în opera sa; respectând realităţile şi păstrând culoarea locală a mediului social descris în aceeaşi manieră artistică pe care o vor dovedi marii scriitori ardeleni: George Coşbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pavel Dan şi Titus Popovici, Ioan Slavici se dovedeşte şi în acest sens un deschizător de drum.*

Domnica FILIMON-STOICESCU, Prefaţă la vol.: Ioan Slavici, Moara cu noroc*, colecţia „Lyceum“, Editura tineretului, 1967, p. 15—16.*

Ceea ce loveşte pe orişicine reciteşte astăzi pe Slavici este, în primul rând, o lipsă de preocupare a scrisului frumos. Slavici este departe de a avea nu numai ceea ce se numeşte stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipsesc cadenţa frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare; nu ştie să descrie un peisaj, e lipsit de orice

pitoresc în zugrăvirea fizică a personajelor; are lungimi şi insistenţe inutile şi câteodată nu respectă nici regulile elementare ale naraţiunii, întrebuinţând greşit timpurile. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă şi de horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuşi ce-l făcea să fie apreciat de oamenii de la „Convorbiri literare“ şi de Maiorescu? Şi care a fost cauza pentru care el astăzi este considerat, după Costache Negruzzi, drept unul din fondatorii nuvelei româneşti?

În primul rând, puritatea vocabularului. Slavici, cu toate stângăciile şi cu tot stilul lui neîndemânatic, are o curată şi aspră limbă românească. O limbă poate cam necioplită, colţuroasă şi dură, dar lipsită de neologisme şi perfect armonizată cu personajele lui şi cu lumea pe care el o evocă. Această lume e aceea a satelor din Transilvania. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca şcoală literară, Slavici şi-a pus ţăranii să vorbească simplu, a observat bine mediul satelor şi a descris acest mediu fără prea multă idealizare, fără multă artă, dar şi fără înconjur, urmărind adevărul. Lumea satelor, la noi, a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli şi realişti. Spre deosebire de poporanişti, Slavici n-a făcut literatură ţărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, râvnă şi voie bună.

A. PHILIPPIDE, Consideraţii confortabile*, vol. I, Bucureşti, Editura* Eminescu*, 1970, p. 85—86.*

Prozatorul a surprins cu ascuţime un moment social-istoric foarte caracteristic, întrucât priveşte ridicarea burgheziei comerciale din orăşelele de pe valea Mureşului şi din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupân Dumitrache, ci mai degrabă din ţărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de aşa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe intrepiditatea economică, pe energie, muncă şi răbdare, foarte puţin, deloc chiar, în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna şi Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoţului şi a meşteşugurilor. Numai leneşii — pare a lăsa să se înţeleagă scriitorul, foarte de departe de astă dată, — rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic

realizează o avere considerabilă. Începe cu negoţul mărunt de zarzavaturi şi peşte. Curând însă banii strânşi cu zece capete sunt plasaţi în afaceri de anvergură, şi toată lumea ştie cât de bogată este. Începe s-o respecte şi s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face numai cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este ea în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieţi dure, austere, pe care femeia o foloseşte drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeaşi natură este şi şiretenia cu care caută a-şi educa şi instrui copiii, gândind foarte practic şi lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugăriţe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierei de meşter cojocar a lui Trică. În fond, mentalitatea precupeţei este aceea a unei ţărance care, intuitiv mai mult, ştie că instituţiile — cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire — sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos şi nu-şi face un scrupul prea mare umilindu-se şi arătând că nu are cu ce să plătească întreţinerea în şcoli a copiilor. Aceeaşi mentalitate ţărănească o face să treacă uşor peste sensibilitatea lui Trică, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste şi patron. Mara îl dăscăleşte pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putinţă, înlăturând mofturile sentimentale şi punându-i în faţă realitatea brutală.

„Nu este singura mamă care-şi mărită fata după băiatul ce-i place. Ţine-o cu vorba până ce nu-ţi dă fata ş-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă şi cu avere, intri în casă bună şi, dacă eşti om, faci ce vrei din ea.“

Personajul este simpatic, şi chiar aşa îl vede autorul, cu toate că îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

Ion ROTARU, O istorie a literaturii române*, vol. I, Bucureşti, Editura* Minerva*, 1971, p. 505—506.*

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie, şi în Mara*, aşa cum o cunoaştem şi din „novele“, descrierea iubirii. Este interesant de observat că şi pentru orăşenii lui Slavici iubirea este soartă, destin, ce ţi-e scris. Scena în care Mara îi tălmăceşte Persidei data sub care stă*

destinul fiinţei umane este, în acest sens, printre cele mai caracteristice. Slavici nu este cel dintâi şi nici singurul scriitor de la noi care descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu Zburătorul *său, trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vedere nici Coşbuc, cu atâtea din „idilele“ sale.*

Romancierul descrie însă iubirea, cum face şi în „novele“, şi ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Naţl şi Persida au, în rolul îndrăgostiţilor, multe trăsături comune cu cei din nuvele, dar curba vieţii lor este alta. Drumul lui Naţl în viaţă se aseamănă, fie măcar şi până la un punct, cu cel al lui Iorgovan, din Pădureanca*, şi chiar în biografia lor intră elemente comune, Iorgovan umblă cinci ani la şcolile din Arad, dar îşi întrerupe studiile şi se face plugar, ca tatăl său. Naţl frecventează şi el, tot cinci ani, gimnaziul din Timişoara şi-şi întrerupe studiile, spre a se face măcelar, ca tatăl său. Iorgovan nu ajunge să-şi întemeieze familie şi drama sa se consumă înainte de căsătorie, cum nu se întâmplă în roman. Naţl înaintează în viaţă, ca şi Iorgovan, pe căi întortocheate, fiind un caracter slab. Eroul apare, înainte de a o cunoaşte pe Persida, un tânăr harnic, priceput la meserie, distins. Iubirea duce la îmbogăţirea vieţii sale sufleteşti, dar îi surpă voinţa de a se menţine pe o linie egală de comportare. Trecerile dintr-o extremă în alta constituie, de fapt, însăşi viaţa sa şi ele dezvăluie o mare instabilitate a caracterului. Pădureanca ilustra că în formarea tăriei de caracter joacă rolul principal condiţiile sociale. Acum Slavici vine să demonstreze că alături de condiţiile sociale îşi are partea ei şi ereditatea.*

Persida o moşteneşte pe Mara şi disponibilităţile sale de energie sunt inepuizabile. Persida se manifestă, încă de la intrarea în scenă, protectoarea fratelui ei şi rămâne, pe tot parcursul acţiunii, protectoarea cuiva. Ea îşi găseşte drumul în viaţă după mari frământări sufleteşti, dar îndată ce şi-l descoperă nici o piedică nu-i mai poate sta în cale. Are demnitate în ţinută, este conştientă de frumuseţea sa şi-i rămân străine deprinderi ca cele practicate de soţia lui Bocioacă. Intră în portretul său, îndeosebi moral, trăsături pe care le întâlnim şi la eroinele din „novele“. Simina, din Pădureanca*, oferă un astfel de exemplu. Persida trăieşte, mai presus de orice, prin acţiunile sale. Iubirea îi umple viaţa şi, spre deosebire de Naţl, căruia îi surpă echilibrul moral, îi dă încredere şi tărie să biruie toate piedicile. Căsătoria pune capăt zbuciumului său sufletesc, dar îndată*

o învăluie grijile vieţii de familie. Are de biruit apoi nu numai greutăţile gospodăriei, ci şi nestatornicia soţului, pornit pe calea destrămării morale. Delicateţea cu care îşi înconjoară totuşi soţul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia sunt mişcătoare.

D. VATAMANIUC, Note la romanul Mara*, în: Ioan Slavici,* Opere*, vol. VII, Bucureşti, Editura* Minerva*, 1973, p. 782—784.*

Începându-şi activitatea cu studii sociologice, având o solidă pregătire filozofică şi istorică, bun cunoscător al arhivelor trecutului nostru naţional, dar şi al vieţii zilnice a claselor populare, observate în peregrinările sale din ţinuturile Banatului şi Crişanei, apoi în realităţile sudului ţării (cu reflexe în evocarea răscoalelor din 1907 într-o nuvelă apărută postum, Căile morţilor*), Slavici are, în plină epocă de stilizări şi falsificări semănătoriste, o privire pătrunzătoare şi eliberată de orice sentimentalism. E semnificativ faptul că acest contemplator lucid a rămas imun la orice exaltare naţionalistă, la orice romantism al misticii ţărăniste, fie că el venea din cercul lui Iorga sau din acela al lui C. Stere, în egală măsură cu recea lui judecată asupra calofiliei. „Munca literară nu e un fel de sport pentru distracţiunea celor ce n-au ce face, scria el în 1904, ci un apostolat pentru care se cere vocaţiune şi pregătire". Iar în 1910 accentua: „Ceea ce dă valoare şi farmec operei de artă e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuirea ei, ci în înfăţişarea în aievea a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie naţională". Dar naţional nu înseamnează pentru el separarea de spiritul universal, retranşare în forme conservatoare, de primejdios orgoliu, ci confruntare, deschidere, cultură în sens major. El rămâne credincios unei formulări a apelului de la Putna din 1871, care, probabil, îi aparţine textual: „Naţiunea română voieşte cultură, şi cultura trebuie să fie una, omogenă la Prut şi la Someş, omogenă în sânul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile umede ale Dunării. Şi viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generaţiunea prezentului". Dincolo de erorile lui în practica unui program politic unde s-a răzleţit de la curentul general, el îşi asuma şi avertismente ce aveau să se dovedească exacte, iar agitaţiei şovine îi prefera o generoasă optică internaţională, denunţând pe toţi cei ce doreau să provoace „lupta de rase" şi avertizând că-şi va da toată silinţa „ca lupta să rămână ceea ce în adevăr este, o*

parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploatatori şi exploataţi" (1893). Îndemnul său esenţial era luciditatea. Vroia să dea poporului „lumina ce se cere în timpul în care trăim; să-i deschidem calea pentru bunul trai material".

Mircea ZACIU, Prefaţă la volumul Ioan Slavici, Moara cu noroc, *Craiova, Editura* Facla, *1974, p. 6—7.*

Locul şi timpul în care se desfăşoară acţiunea romanului său Mara, *ce vede lumina tiparului la 1894, sunt considerate de ardeleanul Ioan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseană, la întâlnirea Transilvaniei cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. El însuşi susţine, într-un text publicistic, că „timpul de la 1850 la 1868 a fost binecuvântat pentru românii din împărăţia austriacă." Iobăgia era desfiinţată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată în biserică, şcoli, administraţie şi justiţie. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureşului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic de mai târziu, ca un fel de utopie convenabilă, vrednică a fi reactualizată, ca un paradis profan, cu luminile şi umbrele lui verosimil distribuite, ce s-a pierdut o dată cu propria lui copilărie şi adolescenţă.*

Orânduit cu o ştiinţă epică şi o stăpânire sensibilă apreciabile, originalitatea romanului Mara *constă în faptul că, printr-o poveste de dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză şi dramă, se impun realităţi şi probleme sociale fundamentale pentru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie şi stăruinţă a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriaşilor constituiţi în bresle şi alcătuind un amestec salubru de rural şi urban, iar pe de altă parte existenţa unei patrii multinaţionale şi poliglote. În general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de la oraş decât ţăranii ori intelectualii. Chiar preoţii lui sunt mai curând practicanţi ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual.*

Ion NEGOITESCU, Istoria literaturii române, *Editura* Minerva, *Bucureşti, 1991, p. 114.*

Cu Mara, *Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluţia speciei româneşti de la* Ciocoii vechi şi noi *la* Ion. *Apărut iniţial în* Vatra *(1894),*

editat în 1906, romanul e o amplă şi densă monografie a unor medii semiţărăneşti şi de meşteşugari din părţile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de naţie diferite. Ca în Moara cu noroc, *dar pe spaţii mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neşterse rămân în memorie privelişti ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. Străbătând ţinutul viticol seara, la vremea culesului, „vezi în faţa ta parcă un alt cer, un fel de negreaţă întinsă în faţa ta şi nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame (...)". La Arad, străzile şi câmpia din împrejurimi sunt pline de care cu bogăţii din „şapte ţinuturi": „poame de pe Crişuri şi din Valea Murăşului", „lemnărie din munţii Abrudului", bucate din câmpie, şi pe jos se înşiruie butoaie cu vin şi rachiu. În piaţa de vite abia mai încap turmele de porci, hergheliile de cai, cirezile de cai şi boi. Pretutindeni, omenet de limbi felurite, ca la un alt turn al lui Babel. Pe înserate, împrejurul urbei se aprind „mii de focuri", pe lângă care stau: „aici români, colo unguri, mai departe şvabi ori sârbi, iar printre aceştia slovaci, ba până chiar şi bulgari". Durabilă impresie lasă şi descrierile de momente speciale tipice din viaţa unor bresle, relatările privind organizarea acestora. Pentru obţinerea calificării, viitorul cojocar confecţionează o bundă înflorată; calfa de măcelar dă „lovitura de maestru", înjunghiind în doar câteva clipe un juncan ornamentat cu flori, panglici şi cârpe şi scoţându-i măruntaiele fără a păta aceste podoabe. Calitatea de meseriaş se dobândeşte cu condiţia şi a parcurgerii câtorva ani de ucenicie, slujirea timp de un an a patronului şi efectuarea a doi ani de călătorie, ca în romanul lui Goethe despre Wilhelm Meister şi în alte opere ale prozei occidentale. Relevant e dezvăluită în* Mara *psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional. Înstăriţi oamenii sunt strânşi la pungă, dar predispuşi sa-şi etaleze bogăţiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta ca dispun de „arginţi". Sub aspectul acesta, apar ambiţii şi rivalităţi chiar în sânul familiilor. Ambiţia oricărui român e de-a avea neapărat cojoc, şi unul cât mai împodobit: „Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ce-i aduce câştig cojocarului". Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic şi profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis ţărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existenţa ei specifică, jalonată de rânduielile seculare, neatins de duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune*

la tot ce e de natură să le clintească. Existenţa evoluează pe făgaşe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea şi iniţiativele personale sunt subordonate mentalităţilor şi prejudecăţilor colective.

O prejudecată cu adânci rădăcini e cea a purităţii etnice. Vorbitorii de limbi diferite nu se duşmănesc, oferă, dimpotrivă, un exemplu de convieţuire armonică, însă fiecare ţine să-şi conserve intactă individualitatea naţională. Aprinsă în acest climat spiritual, iubirea dintre Persida, fiica precupeţei Mara, şi Naţl, fiul măcelarului Hubernaţl, contrariază o tenace concepţie de viaţă. Într-un cadru ardelean se reeditează, cu alte date şi alt substrat psiho-social, drama lui Romeo şi a Julietei. Se izbesc două puteri titanice: iubirea şi inerţia tradiţiilor. Deşi admite că dragostea e o forţă a naturii, căreia nimic nu i se poate împotrivi („Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea“), Mara nu se învoieşte cu nici un chip ca fiica ei să-şi „spurce sângele“ măritându-se cu un străin: neamţ şi papistaş. Identic judecă părinţii lui Naţl. Tensiunea ce se creează (intensificată şi de complicaţii colaterale, îndeosebi de cele din familia băiatului, unde există şi un fiu nelegitim, Bandi, făcut de Hubăr cu o nebună, care, dezechilibrat, îşi va omorî în cele din urmă tatăl) generează un autentic roman de iubire, incluzând momente de dramatism şi cea mai adâncită analiză psihologică existentă în proza românească din secolul trecut, chiar dacă, asemenea celei din nuvele, în special din Moara cu noroc, *succintă, dar pătrunzătoare, este operată cu mijloace neevoluate, proprii artei narative clasic realiste.*

Roman de construcţie masivă, solid închegată, Mara *îşi datorează forţa epică — asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene — îndeosebi creaţiei de oameni. Zugrăviţi cu obiectivitate, atribuindu-se fiecăruia însuşiri de toate felurile, bune şi rele, eroii par făpturi reale, nuanţat diferenţiate. Hubărnaţl, măcelarul tăcut, încăpăţânat şi timid, cojocarul Bocioacă, sobru, Ignatius (Naţl), complicat şi impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun“, fără personalitate, Persida, suflet onest, soţie devotată, dar mai ales Mara însăşi, sunt figuri dintre cele mai vechi în galeria de personaje ale prozei narative româneşti. Mara e de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminităţii voluntare, această văduvă dârză şi tenace nu e câtuşi de puţin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiţia ei de a fi o perfectă* mater familias, *şi nimic altceva, acţionează cu tot atâta dibăcie şi perseverenţă ca ele. Dăruită de natură*

cu o constituţie corporală adecvată cumulului de funcţii asumate, feminine şi masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obajii bătuţi de soare, de ploi şi de vânt“, „soioasă, nepieptănată“, care, neştiind ce e odihna şi făcând în genere abstracţie de ea însăşi, se frământa totimpul, economiseşte până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putinţă spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuţii mamei“. Conştientă că „banul e mare putere“, care „deschide toate uşile şi strică toate legile“, ţăranca negustorească, pentru a şi-l procura, „vinde ce poate şi cumpără ce găseşte“, alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la Lipova, şi înapoi, arendează podul peste Mureş şi transportul lemnelor cu plutele, practică şi camăta. Banii îi păstrează în ciorapi, şi ţine atât de mult să nu cheltuiască din ei încât se face luntre şi punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deşi tocmai călugăriţa care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere procletă“, bărbătoasă, Mara nu e, totuşi, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenţii şi duioşii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglaie Tulea, eroina călinesciană din Enigma Otiliei.

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române*, vol.1. Editura* Iriana*, Bucureşti, 1994, p.286-288.*

Mara *este cea mai izbutită operă a lui Slavici şi unul din cele mai bune romane româneşti. Aici se adâncesc problemele sociale tratate în nuvele şi se adaugă probleme noi, naţionale şi confesionale.*

Mara Bârzovanu, văduva unui cizmar sărac din Radna, creşte doi copii, pe Persida şi pe Trică, „sărăcuţii mamei“. Întâi, Mara e precupeaţă, apoi arendează de la mânăstire podul de peste Mureş, percepând taxa de trecere. Astfel, strângând ban cu ban, văduva dă pe Trică la cojocărie, la meşterul Bocioacă, şi pe Persida, la călugăriţele catolice de la Lipova. În curând, Persida atrage privirile lui Ignatius (Naţl), fiul unui măcelar neamţ bogat. Fata se îndrăgosteşte şi ea de Naţl, dar nici Mara şi nici părinţii lui nu vor să audă de căsătorie. Mara nu admite ca Persida să se mărite cu un om de altă naţionalitate şi confesiune: „Neam de neamul meu — zicea ea — nu şi-a schimbat sângele.“ De altă parte, familia lui Hubăr, mai înstărită, nu admite nici ea însoţirea lui Naţl cu fiica unei precupeţe. Un teolog român, Codreanu, cunună fără consimţământul părinţilor pe cei doi tineri, care pleacă la Viena. După câtva timp, Persida

și Naţl se întorc în ţară și deschid un birt. Naţl nu poate îndura depărtarea de părinţi și bate pe Persida, mai bine zis se ia la bătaie cu ea, căci Persida nu se lasă bătută. În sfârșit, când Persida naște un copil, după ce mai pierduse unul, Mara și Hubăroaia se îmblânzesc și primesc să meargă în casa tinerilor. Mara convine chiar ca nepotul să fie botezat în legea papistășească, întrucât, după cum spune ea, „oameni suntem cu toţii, tot creștini, creștini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem". Romanul vrea să demonstreze că nu există fericire casnică în afara legii. Hubăr, care a mai avut un copil nelegitim, pe Bandi, este ucis de acesta într-o criză de demenţă, pe când voia să-l legitimeze. Mara este o femeie întreprindă, voluntară. „Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrajii bătuţi de soare, de ploi și de vânt", toată energia ei este catalizată în direcţia creșterii celor doi copii. Deși femeie simplă, priceperea în afeceri nu-i lipsește. Pe măsură ce capitalul ei sporește (va arenda și o pădure), Mara reduce cheltuielele la strictul necesar. Persida e ţinută la mânăstire aproape gratis, Trică, în loc să meargă la școală, e dat ucenic. Gândul Marei este să însoare pe Trică cu fata lui Bocioacă și, fiindcă Trică e asaltat și de soţia lui Bocioacă, Mara, senină, dă fiului ei sfatul să nu piardă ocazia unei bune căsătorii prin lipsă de tact: „Ţine-o cu vorba până ce nu-ţi dă fata, apoi scuip-o în faţă și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ţi se urcă-n cap". Trică trebuie să plece la oaste și soţia lui Bocioacă pune la cale răscumpărarea băiatului, trimiţând pe Bocioacă să ceară bani de la Mara. Mara face în așa fel, încât banii sunt împrumutaţi chiar de la Bocioacă. Înspăimântat de urmări, Trică se înrolează voluntar și Mara, deși supărată că feciorul pleacă la război, își admiră totuși fiul în uniformă, încredinţată că banii luaţi de stat vor fi restituiţi.

Scriitorul știe să dozeze astfel faptele, încât patima de bani să nu transforme pe Mara într-un monstru. Echilibrul între setea ei de înavuţire și dragostea pentru copii se menţine. La botezul copilului Persidei, asistă la o scenă foarte semnificativă din acest punct de vedere. Mara vrea să dovedească lui Hubăr că Naţl nu e mai presus de fata ei și înfăţișează zestrea fetei: peste 30 000 de florini. Dar apoi se răzgândește: să dea numai 30 000 în cap. Nu e prea mult? Să dea numai 25 000 ori chiar numai 20 000. În cele din urmă se hotărăște să dea 10 000. Văzând lumea adunată, îi pare rău totuși că nu adusese mai mulţi bani. Către Naţl: „ — Uite! îi zice, am ţinut și eu să fac un dar pentru copil. Nu mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini. Am să vi-i dau — adăugă

întinzându-i banii — şi pe ceilalţi." Naţl, generos, refuză să primească şi Mara se bucură că poate să-i păstreze ea.

Slavici este un pictor delicat al eroticii rurale şi creează cu gingăşie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deşi o fire aprigă ca şi mama ei. Dragostea Persidei pentru Naţl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune şi o dorinţă de a vindeca chinurile lui Naţl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferinţă. Tinerii trec printr-o epocă de mare zbucium, neştiind ce să facă din cauza opoziţiei părinţilor, se întâlnesc pe ascuns şi se ameninţă reciproc cu despărţirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu fineţe candoarea sufletelor simple.[...]

Mara *oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societăţii rurale ardelene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de un echilibru de compoziţie clasic. În special figura energică a Marei, zbuciumându-se să-şi crească omeneşte copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creaţie de neuitat.*

Alexandru PIRU, Istoria literaturii române*, Editura* Grai şi suflet — Cultura Naţională*, Bucureşti, 1994, p. 104-105.*